

STRATEŠKO UPRAVLJANJE U ORGANIZACIJSKOM SISTEMU

PREGLEDNI NAUČNI RAD

UDK 65.012.4:005.96

DOI 10.7251/ DEFSR2454031M

COBISS.RS-ID 141347841

Darko Matijašević¹

Apstrakt: Sistem se u naučnom smislu široko koristi, posebno sa staništa univerzalnosti i apstrakcije. U tom kontekstu služi kao široka osnova za posmatranje, tumačenje ali projektovanje procesa. Traganje za sistemskim pristupom seže duboku u istoriju, a pisani tragovi su vidljivi iz perioda antike. Zbog opšte primjene, sistem se posmatra u raznim oblicima, a posebno je značajno posmatranje sa prirodnog (biološkog) ili vještačkog (tehničkog) aspekta. Sistem svoju primjenu ima i u društvenom kontekstu. Interesantno je poimanje države i državne organizacije kao sistema. S obzirom na namjeru optimalnog upravljanja svakim sistemom, pa tako i državom, sistemski pristup dobija na značaju. Upravljanje a posebno, strateško, kako se to i zahtjeva u složenim sistemima jeste značajan izazov. Upravo razumijevanje i primjena bazičnih znanja o sistemu optimizuje i pristup državi kao organizaciji i sistemu upravljanja sa ovakvom organizacijom.

Ključne riječi : sistem, organizacija, upravljanje, strategija, država, elementi, okruženje, veze, dinamika, odnosi, optimizacija.

¹ Autor za korespondenciju: dr. Darko Matijašević, Ministarstvo inostranih poslova BiH, e-mail: spelex@outlook.com

1. UVOD

Opšta određenost sistema je u istorijskom kontekstu iskazivana prije svega preko „opšte teorije sistema“, čija određenost je prema Deželjinu (Deželjin, 1987: 15-20), zasnovana na „materijalističkoj filozofskoj orijentaciji“. U ovom smislu se cjelokupan svijet posmatra u kontekstu interakcije i dinamike njegovih pojedinih sastavnih dijelova, koji u konačnom čine „njegovu efikasnost“. Dinamičnost, kao i interakcija elemenata „čini osnov opstanka i razvoja“. Istovremeno, pored ove „materijalističke- filozofske“ osnove, opšta teorija sistema sadrži i tzv „mehanički“ osnov. To su određena svojstva, prije svega matematički i logički odnosi i modeli. Takođe, ovu osnovu, čini i „dinamički“ dio. Mehaničku osnovu, sa stanovišta klasičnog shvatanja opšte teorije, između ostalih, dali su Dekart i Njuton (Descartes R., j Newton J), ali za razliku od ovog „statičkog“ , klasičnog pristupa, Viner (Wiener N.) je nametnuo „dinamički pristup“. Prema njemu, cjelokupan sistem postaje „predmetom“ sveobuhvatnog posmatranja“. Uočava se ne samo struktura-statika, nego i „interaktivnost“ njegovih pojedinih dijelova, segmenata, elemenata. Posebno, Viner daje težište posmatranja i analize na „processe“ koji se odvijaju, te sistem prevode u stanje nestabilnosti. Ovo stanje se uz instrument „povratne veze“ ciklično uravnotežuje. Stoga, opšta teorija sistema ima svoju instrumentalizaciju u „biološkim i društvenim“ sistemima. Isto tako i u procesima, bazirano na spoznaji „da su nužnost i slučajnost takođe u međusobnom odnosu“. Posebna teorija sistema nastaje iz opšte i predstavlja „svrsishodno prilagođavanje“ opšte teorije u pojedinim „naučnim ili praktičnim područjima“ ili naprosto, kao sredstvo za praktično „razrješavanje problema složenije prirode“.

2. OPŠTI ODNOS KA SISTEMU

Razmišljanja o sistemu imaju svoje začetke iz opšteprihvaćenih filozofskih pristupa da se u ljudskom, prirodnom okruženju izdvajaju različiti skupovi stvari, pojava i ideja, koje su na neki međusobno u vezi, interakciji i u kojima se mogu uočiti određena svojstva.

Sistem (grč.-systema), ono što je sastavljeno, sustav, cjelina, prema izjavesnom gledištu uređena i od raznovrsnih stvari sklopljena cjelina, skup uređenih dijelova, npr., u matematici po logičnim načelima uređena raznovrsnost matematičkih tvorevina kao: jednačina, tačaka, krivih, površina, oblik upravljanja i upravljanja državom, način rada, način postupa, građevina, plan, cjelishodno sastavljena cjelina (npr. Sistem svijeta, Sunčani sistem, notni sistem i dr.); bez sistema, bez veze, bez plana, nenaučno. Sistem ima očigledno i svoje specifičnosti, svoj a svojstva koja ga bitno karakterišu i izražena su u dosadašnjoj praksi i naučnoj misli brojnim izrazima i određenjima u tom kontekstu (Vujaklija, 1980: 849).

Poimanje sistema je već uočeno, pa čak i vrlo prepoznatljivo „naznačeno“ u starim antičkim filozofskim radovima. Poznati filozof Anaksimandar je putem svojih djela, iskazanim u prozi, sačinio „pisani mozaik“ predstava o „porijeklu svijeta“, koje po njemu počinje „od Zemlje i Neba“, a potom „se završava“ pojavama životinjskog i posebno „ljudskog života“. Na ovaj način je „definisao“ i pristup „filozofije kosmologije“ u dugogodišnjem, vjekovnom periodu. Anaksimandar je definisao pojam „apeiron“-a, kao „prvobitnim načelom“ neke stvari, koje se prevodi kao „bezgranično ili neodređeno“. Daljim analiziranjem njegove teorije antički filozofi su došli do zaključka, da se mogu opisati dva potpuno suprotna ali značajna „svojstva svijeta“. Naime, u proznim djelima, njegovi iskazi sugerišu „zajedničku analogiju u proizvodnji“ različitih svijetova. Na nebu „Sunca i Mjeseca“, a na zemlji „animalnog života“. Čak šta više, zapaža se, da se to dešava, događa suštinski „istim mehanizmom“. Iz ovakvih naznaka izvedeno je mišljenje da Anaksimander „vidi svijet kao sistemsko jedinstvo održavano dinamičkim preobražajima, koji su ljudskom umu potpuno razumljivi“. Isto tako, Anaksimandar se poetski izražavao i prema zvijezdama, suncu, vatrenim krugovima, njihovim odnosima. Na onaj način, „uočljiva je potraga za sistemom“, s obzirom da on, „naizgled haotičnu raznovrsnost“ koja je uočljiva na nebu, putem svojih poimanja „svodi na najprostiju šemu geometrijskih i aritmetičkih odnosa“, uz uočavanje i „preobražaja“ ali i „funkcije krugova vazduha i vatre“. Njegova objašnjenja „dovode u vezu“ interakciju „vatre i vazduha“, uz ranije identifikovan „proces odvajanja, kao uzrok obrazovanja i apeirona, vatrene kugle koju obavlja vazduh, a koja se zatim i sama

odvaja, kako bi se zatvorila u vazdušne krugove“. Svijet i kosmos su „njegov sistem“ i njegova tumačenja su da postoje „fizički procesi kao stalna interakcija“, a svoj stav prema kosmosu je iskazao sa; „nema uređenog kosmosa bez uma koji bi ga uređivao“. O tome, kako um vrši svoju „upravljačku ulogu“, Anaksimandar nije mogao dati odgovor i nije se upuštao u dalja tumačenja. Aristotel je dalje pokušao da nađe „ključ“ za odgonetavanje „apeirona“ uz formulisanje teze o vječnom kretanju“ (Tejlor, 2007: 74–77).

Znači, postoji „opšteprihvaćena“ naučna spoznaja i naučno prihvatanje „postojanja sistema“, te bi i mi u svom pristupu išli u smeru „odbacivanja“ spoznajnoteorijske sumnje o njegovom postojanju. U ovom kontekstu „pojam sistema“ označava nešto što je stvarno sistem i tako preuzima na sebe „odgovornost“ za potvrđivanje svog iskazivanja i posljedica postojanja i funkcionisanja u stvarnosti (Luman, 2001: 49).

Humanističko-filozofsko poimanje svijeta kao „ljudske tvorevine“, predstavlja značajan iskorak ka upštenom generisanju osnova naučnog pristupa poimanju sistema i sistemskog. U suštini humanistički pristup poimanju svijeta se suprostavlja onim filozofskim pristupima koji dovode u pitanje njegovo „realno postojanje“ ili njegovu „realnu strukturiranost“ nezavisno od čovjeka i ljudske svijesti. Isto tako, ovaj teorijski pristup poriče i sve filozofske doktrine koje svijet smatraju nečim apstraktnim, odvojenim, izdvojenim ili apsolutno nezavisnim od čovjeka. Odnosno, svijeta kao nečega „dato samog od sebe“, neminovnog, nečega čemu čovjek jednostavno i nužno mora da se prilagodi ukoliko želi opstati i postojati. U ovakvom humanističkom pristupu naglašava se subjektivna i suštinska uloga čoveka, koji nije pasivno biće, uz shvatanje da je „i on proizvod dugoročne evolucije“, te da ima niz interakcija sa „materijalnim svijetom“. Ova interakcija je, na višestruk i višedimenzionalan način, uslovljena sa strukturalnim i kvalitativnim odrednicama objektivne situacije, odnosno ambijenta, okruženja. No, nesporno je, da se obzirom na poimanje i prihvatanje „postojanja materijalnog svijeta“, kao i svjesnosti „evolutivnih i prirodnih procesa“, ali i interakcija zavisno ili nezavisno od čovekove volje, sa upravo čovjekom u „centru“ tih procesa i interakcija, može govoriti o „prepoznavanju i poimanju“ sistemskog pristupa u ovom generalnom filozofskom, humanističkom poimanju i generalizaciji

svijeta. Dalje, čovjek bitno determiniše, i svojom praksom „stvara jednu preobraženu sredinu“, koja je prilagođena njegovim potrebama. Suštinski, „materijalni objekat“ koji ne bi bio shvaćen sa stanovišta čoveka, odnosno bio predmetom „poimanja čoveka“, predstavljao bi „stvar po sebi“, kako to definiše Kant. Sve „materijalne objekte“, a koji čine „materijalni svijet“ kao sistem, čak i kada su u pitanju prirodni objekti, čije je prepoznavanje nesporno (zemlja, voda, zvijezde, kamen i sl..) i prije nastanka čovjeka ali i po opštosti poimanja i njegove moguće propasti su takvi, upravo, kakve „čovjek prepoznaje“ i kakvi su „u odnosu na čovjeka“. Karakteristike, svojstva materijalnih objekata koje opažamo, i koje možemo opaziti, kao boja, forma, čvrstina, uslovljene su tako „sammom strukturom“ materijalnog objekta ali i limitiranim ljudskim čulima, kapacitetom i formom mišljenja, kao i stepena razvoja i kulture samog mišljenja (Marković, 1994: 173–175).

3. POIMANJE SISTEMA U BIOLOŠKOM I MEHANIČKOM SMISLU

Pojam sistema, se prema Bertalanfiju (Ludwig von Bertalanfy, 1901-1972), osnivaču moderne teorije sistema i tvorcem „opšte teorije sistema“, može doživjeti u svakidašnjoj realnosti, u često, običnoj dnevnoj upotrebi u „širokom polju“ primjene, od industrijskih preduzeća, pa do „posvećenika“ u pitanja čiste nauke. Snažan je trend kako u teoriji, tako i praksi, predstavljen u u obliku „novih utopista“, koji su nasuprot autoru, bili zagovornici tehnologije i tehnokratije, systemske analize, systemskog inženjeringa. Tehnologija je unapredila odnose „čovjeka i mašine“ u tom smislu i na to nivou, da je „systemske pristup“ postao nužan, okupljajući timove raznih specijalista, kako bi se dao odgovor na pitanja optimizacije organizacije, koje je na globalnom nivou evoluirala u nešto što se može nazvati „četvrta industrijska revolucija“. Na sva ova pitanja, niti jedna pojedinačna nauka, filozofija, fizika, matematika, biologija, sociologija, psihologija, i druge, nisu mogle dati odgovor, a upravo, imajući u vidu kontinuitet napora i evoluciju u pokušajima odgovora, u parcijalnom naučnom, ali kontinuitranom istorijskom kontekstu. Koncept naučnog systemskog pristupa „sistemu“ ima svoj dug istorijski put,

kao i svaka „nova ideja“, koja je bila začetnik odgovarajuće nauke, iako je kao, sveobuhvatni pojam, u suštinskom smislu, sistem „istorijski ukorjenjen“, inkorporiran, u čuvenim filozofskim delima, pa dalje, parcijalno, u raznim već navedenim oblastima (Bertalanfi, 2009: 3–12).

Sam autor, je početkom 1920-ih godina, počeo sa ozbiljnim istraživanjima u polju teorije biologije, pokušavajući da da odgovore, i potisne tada dominantni naučni pristup „mahanističkog“ pristupa u poimanju ove nauke ali i generalno u nauci, koja je „prenebregavala ili aktivno odbijala“, upravo ono što je on smatrao ključnim u „fenomenu“ ljudskog života. On je zagovarao organsku koncepciju u biologiji koj daje naglasak na shvatanje organizma kao cjeline ili sistema. Kao glavni cilj biologije kao nauke vidio otkrivanje principa organizacije na svojim različitim nivoima. Prva konstatacija autora je u 1925/26 godini, dok je Vajthedova (Whitehead's) filozofija „organskog mehanizma“ objavljena u 1925. godini. Kenonov (Cannon's) rad o homeostazi (održanje stalnog sastava i osobina unutrašnje sredine, pa.a.) se pojavio u 1929 i 1932. godine. Klod Bernard (Claude Bernard, pa.a.), je bio veliki prethodnik organske koncepcije, ali je njegov rad jedva bio poznat izvan Francuske, čak sada čeka procenu (Bernal, 1957: 969). Istovremeno pojavljivanje nezavisnih sličnih ideja na različitim kontinentima je bilo simptomatični novi trend, koji je, međutim, zahtijevao vreme da bude prihvaćen (Bertalanfi, 2009: 12).

Slično kao i Robert Viner, Boguslav je bio zagovornik da je „svrha ljudskog inženjeringa“, odnosno, upravljanja ljudima „eliminacija“ ljudskog faktora u najvećoj mogućoj meri u sistemu i organizaciji. Prema njemu, „nije bilo potrebe“, da postoji briga ili interes za pitanje „prirode čovjeka i njegovih psiholoških“ potreba i potrebno je jedino „uključiti“ čovjeka u sistem, po osnovu čega će se „prilagoditi“ bilo kojim zahtjevima koji će sistem staviti pred njega. Ovakav tehnokratski, korporativno-razvojni-sistemski pokret, je bio prvenstveno u funkciji vojno-industrijskog kompleksa a potom i u funkciji edukacije administracije. Takođe, i sam Viner je tvrdio da se „upravljačkim tehnikama“ može razriješiti pitanje ljudskog faktora, odnosno, da se pitanjem razvoja „tehnika inženjeringa i upravljanja“ mogu postići i zamjeniti ljudska uloga u sistemu i pristupiti traženju „nove dimenzije“ čovjeka u organizaciji i sistemu (Devej, 2012: 297).

Znači, uzrok, zasnovanost i potreba da se sistem još dublje i specifičnije poima kao poseban i bitan entitet, bilo je poimanje „strukturalnih ili jednakoobličnih-izomorfnihih osobina“, karakteristika i pojava u različitim naučnim poljima. Uočeno je jasno postojanje podudarnosti po pitanju „uticanja“ na ponašanje različitih entiteta u poljima, koja su, u suštinskom smislu, bila vrlo raličita i tumačena sa suštinski različitih naučnih pozicija. Tako se naprimjer, moglo uočiti da je moguće „primjeniti“ zakon o eksponencijalnom rastu određenih bakterijskih ćelija, brojnosti bakterija, životinja i ljudi i na „progres“ u naučnom istraživanju, koji je izmjeren u opštem smislu „brojem publikacija“, kao što su to recimo polje genetike ili nauke u generalnom smislu. U bavljenju sa „skupom elementata“ mogu se uočiti tri različite grupe u smislu njihovog broja, podvrsta i odnosa između elemenata. Tako, da bi u odnosu na ovakav pristup, sistem mogao biti shvaćen kao „skup“ elemenata u stanju međusobnih relacija kao i višestrukih relacija sa svojim okruženjem. Bilo kakva mogućnost napretka, pokretanja u svrsishodnom smislu moguće je jedino „prelaskom“ iz stanja „nepromjenjive celovitosti, ukupnosti“ u stanje „promjenjivosti i mijenjanja“ dijelova samog sistema (Bertalanfi, 2012).

4. SISTEM SA BAZIČNOG FILOZOFSKOG STANOVIŠTA

Sistem, kao i drugi pojmovi kao što su definicije, razmjere, logičko rasuđivanje, govor, obajašnjavanje rečenica i drugo, odnosno čitav niz značenja se može dovesti u vezu sa antičkim poimanjem „logosa“. Dakle, dodaje se sistemu i ta specifična dimenzija, vrlo kompleksna, znači njegova kompleksnost se naznačava u kontinuitetu od samog korjena poimanja sistema kao pojmovnog entiteta. Logos, prema mnogim filozofima, među kojima i Aristotel, a posebno Heraklit „sugeriše“ da je to nekakava „koherentnost“, postavljanja „principa u osnovi našeg značajnog svijeta“ i koga prema Heraklitu „možemo čuti“, zahvaljujući tome „što čujemo“ iako se logos od Platona nadalje povezuje kao „Heraklitovim interesovanjem za promjenu“. Platon je upravo i zastupao tezu da „sve teče i ništa ne ostaje u stanju mirovanja“. No, međutim, izdvaja se i odnos logosa prema „sistemskim promjenama i sistemu“. Prema ovim tumačenjima „logos“ predstavlja „mjeeru ili srazmjeru“, koja je nepromjenjiva i re-

gularna u procesima prirode razmjene. Navedena mjera je „nezavisna od materijalnog kontinuiteta“. Ne može biti shvaćena kao neka vrsta „kontinuirane robne razmjene“. Prema Heraklitu „logos“ obezbjeđuje da „ostaje ista vrijednost“, nakon procesa „diskontinuiteta u promjenama“, koji u svijetu „opazamo kao i strukturisan sistem odmerene srazmjere“. Drugim riječima, poslije promjene „ostaje ista vrijednost srazmjere“, odnosno da je proces „odmjeren prema istom logosu“. Prema Tejloru, pretpostavka je da nijedna materijalna supstancija, nije trajno označila radikalan prekid sa starijom jonskom tradicijom, koja je težila da i za procese promjene nađe jedinstvo u obliku jedne osnovne tvari, koja preostaje u promjeni, i koja se ispoljava u različitim oblicima, ali u krajnjem obliku zadržava svoj identitet. Za Anaksimena je sve neki oblik vazduha, i razlikuje se samo po gustini. Za Heraklita nije važno da li vazduh sasvim „umire“ dok se vatra rađa iz njegovog pepela. Još uvek sa smislom možemo reći da svijet ima trajan identitet, poput identiteta rijeke koju neprekidno priticanje nove vode čini rijekom. Logosom se „obezbjeđuje“ da „sve tačke u radikalnoj promjeni“, u kojoj nema očigledne „materijalne supstancije“, ali „svijet koji se mijenja“ u toku tog procesa, u krajnjem „ipak ima koherentnost i jedinstvo“ (Tejlor, 2007: 114–117).

Sistemom se u konačnom može smatrati celina koja se sastoji od svrsishodno udruženih dijelova, koji su u interakciji međusobno, a kao cjelina i sa svojim okruženjem. Sve je u funkciji ostvarivanja zajedničkih interesa ili u najopštijem slučaju se podrazumjeva izdvojena funkcionalna cjelina koja se sastoji od skupa objekata, njihovih utvrđenih svojstava (atributa) i skupa relacija koje povezuju te objekte kao i osobina tih relacija. Ono što nije obuhvaćeno sistemom predstavlja njegovo okruženje.

Već se kako je to načelno predstavljeno, i kroz sama prvobitna antička poimanja po pitanju sistema, mogu kategorisati određene osobenosti, karakteristike, specifične za sistem. Nesporno je da su u antici već pitanja postojanja sistema, njegove supstancije, određene interakcije i procesi, bili suštinski u funkciji kretanja ili promjene stanja.

Grčki filozofi „atomisti“ koji su bili bazirani na radovima i teorijama Leukipa i Demokrita, kao i njihovih sljedbenika, te su, prema Aristotelu, imali „opažljive podatke o mnoštvu, kretanju i promjeni“ i zajedno su sa Anaksagorom pokušavali da ove teorije „pomire sa elejskim poricanjem

mogućnosti nastajanja i nestajanja“. Za atomiste, nasuprot Anaksigori, „prvobitne stvari nisu bile svojstva ili tvari, već fizičke pojedinačnosti, a prvobitni procesi nisu bili mješanje i razdvajanje, već obrazovanje i razlaganje tih pojedinačnosti“. Takođe, specifičnost „atomista“, ka Anaksagori, je bila u tome što su „osnovne pojedinačnosti bile neopažljive“. U skladu sa time, s obzirom da „njihova svojstva nisu bila uočljiva“, morala su biti teorijski pojašnjena i rastumačena. Tako su „atomisti“ formulisali „fizički nedjeljive čestice (atomon, doslovno: koji se ne može sjeći)“, s obzirom da su „morale biti premale“ i na taj način se na fizički način nisu mogle spoznati. Aristotel izvještava o jednom (nepouzdanom) atomističkom argumentu-koji je donekle blizak Zenovim dokazima protiv mnoštva - da kada bi, kao što je naprimjer tvrdio Anaksagora-teorijsko bilo moguće dijeliti neku materijalnu stvar *ad infinitum*, ta bi podjela morala da tu stvar svede na ništa. Ovaj zenovski argument bio je potkrijepljen drugim argumentom, koji je vodio istom zaključku atomi su teorijski nedjeljivi zato što ne sadrže prazninu...Isti princip objašnjava to što atomi odoljevaju drugoj vrsti promjena, kao što je preoblikovanje, sažimanje i širenje: sve te promjene zahtevaju izmeštanje materije unutar atoma, što je nemoguće bez praznina koje bi prihvatile izmeštenu materiju (Tejlor, 2007: 225–226).

Pored ovog činjeničnog, da su premale i fizički nedeljivog svojstva, Aristotel dodaje i još jedno „načelno“ svojstvo. Prema baznoj „atomističkoj“ teoriji, „atomi su u stanju vječnog kretanja u baznom prostoru“. Ovo kretanje „nije proizvod“ nekog plana, međutim ono je određeno „nizom prethodnih interakcija između atoma“. Ovdje dolazimo do čuvenih kritika Aristotela Demokritu da je on „otklonio finalni uzrok“ i „kretanje atoma“ u potpunosti učinio „neprirodnim“, jer ako je prazan prostor „postularno“ određen kao nešto „neophodno za kretanje“, onda time atomisti narušavaju „elejski princip“, da „ono što nije ne može biti“. Međutim, očigledno je da je „praznina postulirana“ i u cilju poimanja „mnoštva“ stvari. Ovo se zasniva na shvatanju da su atomisti slijedili Parmenida u smislu tumačenja „da ne bi moglo postojati mnoštvo stvari, ukoliko ne bi bilo praznine koja bi ih razdvajala“. Pošto atome „razdvaja prazan prostor“, oni po ovoj teoriji ne bi nikada mogli doći u dodir, ali su sa vremenom razvijane teorije o njihovom „sudaranju“, interpretacijama „pre-

plitanja“ ali je ostala nedosljednost i do perioda savremenih filozofskih shvatanja po ovom pitanju. I dok se gledišta atomista o ovim temama u znatnoj mjeri mogu rekonstruisati u opštim crtama, mnogo je nejasno u pogledu detalja. Svemir atomista je nesvrshovit, mehanicistički i deterministički, svaki događaj ima uzrok, a uzroci nužno dovode do svojih učinaka. U širem smislu ovaj proces je mehanički, u krajnjoj liniji, sve se u svijetu događa kao rezultat međudejstva atoma. Proces djelovanja atoma, nema ni početak ni kraj, a svaki pojedinačni stadijum tog procesa nužno je uzrokovan prethodnim stadijumom. Ali kako su tačno atomisti shvatali funkcionisanje tog procesa, ostaje nejasno. Tu nejasnoću uglavnom treba pripisati fragmentarnoj prirodi svjedočanstava, koja posедуjemo, ali je moguće i da izlaganje same teorije nije bilo sasvim lišeno nejasnoća (Tejlor, 2007: 226–227).

5. POKUŠAJ SISTEMAZIZACIJE U OPŠTU TEORIJU SISTEMA

U današnjim savremenim uslovima ne postoji saglasje po pitanju opšte teorije sistema. Opšta teorija, više znači kao „zbirna oznaka“ za širok spektar pristupa u okvirima istraživačkih postupaka u različitim područjima i na nivoima njihove primjene. Danas postoje usaglašeni stavovi, da postoji jasna „diferencijacija“ sistema i njegove „okoline“. Odnosno, da postoji uzajamni „odnos“ sistema i njegove okoline. Sistemi su i svojom „strukturom“ orijentisani na svoju okolinu i bez nje, „okoline“, ne bi mogli da postoje. U ovom kontekstu „granice“ sistema i njihovo održavanje, podrazumjeva nužnost za opstajanje ili uopšte postojanje sistema. Same granice sistema ne nanose štetu „vezama“ i međusobnoj „interakciji“, kako unutar sistema, tako i odnosa, interakcije sistema sa svojom okolinom. Vrlo je kompleksan odnos sistema i njegove okoline ali je bitno napraviti razliku, uočiti posebnu dimenziju u „odnosu okoline nekog sistema“ i sistema u „okolini“ ovog sistema. Drugim riječima, mora postojati jasno poimanje razlike i dimenzije odnosa sistem-okolina i sistem-sistem. Uočavanjem ove dimenzije, „odvajanja, diferencijacije“ sistema i okoline, dolazimo da zaključka o posljedici diferencijacije. Naime, dolazi do „interne diferencijacije sistema, odnosno, unutar samog

sistema, može doći „do daljih diferencijacija sistem-okolina“. To suštinski znači, da se u okviru sistema „diferenciraju dijelovi sistema“ a cjelokupni sistem tada dobija dimenziju „interne okoline“. Ovakav proces se dalje može multiplicirati, te cjelokupan sistem „umnožava“ samoga sebe putem brojnih „diferencijacija sistem-okolina“. Na ovaj način sistem se razlaže na „sastavne dijelove“ i dolazi do „interakcije“ ovih dijelova unutar ambijenta „interne okoline“ samog sistema. Suštinski, „umnožavanje“ dijelova, odnosno dalja unutrašnja diferencijacija sistema-okolina je postupak „uvećanja kompleksnosti“, složenosti sistema. Time dolazimo i do pojma složenog sistema. Na drugoj strani, imamo još jednu „konstitutivnu diferencijaciju“. To je diferencijacija „elemenata“ sistema i „relacija“ između njih. Elementi sistema dobijaju svoj kvalitet tako što se „relacijama“ dovode u međusobni kvantitativni i kvalitativni odnos. Kvantitativno, elementi sistema se u međusobnim relacijama, mogu matematički izraziti brojem relacija ali sa samom „suštinom kvaliteta relacije“, odnosno „zamislive relacije“ dobija se dimenzija kvaliteta elemenata sistema, sistema u cjelini. Ovaj „proces“ je moguć jedino na principu „selekcije elemenata i veza“, a što dalje nužno vodi formiranju složenih sistema. Klasično „interno diferenciranje“ po osnovu odnosa „sistem-okolina“ vodi u stanje „diferencijacije samog sistema“ a ne u njegovu kompleksnost (Luman, 2001: 49–60).

Kroz ovakav pristup dalje dolazimo i do shvatanja postojanja „elemenata“ u sistemu, kao „jedinica sistema“, koje se više ne mogu razlagati. Ovako, isključivo određenje, u suštini, naučnoteorijski nije održivo, uzimajući u obzir barem jedan aspekt u pristupu. Naime, daljim razlaganjem, mikroskopski gledano svaki element predstavlja „više-kompleksni sastav“. No, sa aspekta pokušaja nužne apstrakcije, u cilju teoretskog obuhvata poimanja sistema, pristup limitiramo na ovako pojmovnoteorijski prihvaćenu definiciju i shvatanje elemenata sistema. Uvažavajući dakle princip, da se „element“ sistema ne može dalje razlagati, dolazimo i do nove dimenzije samog sistema. Sistem se, bazirano na ovakvom shvatanju „konstituše“ i „mijenja“ putem „odnosa“ njegovih elemenata. Znači bitno je uočiti da je „odnos“ elemenata sistema „konstitutivan“ za sistem. Stoga se u pristupu poimanja i analize sistema, ovaj aspekt uzima kao primaran u odnosu na dimenziju posmatranja sistema na osnovu

„diferencijacije sistem-okolina“. Ključni pojam u teoriji sistema je pojam „regulisanja“. Ovaj pojam se odnosi na međusobne „relacije između elemenata sistema“. Isto tako, podrazumjeva se, da „određena relacija“ nije „slučaj“ nego da je spoznajnoteorijska kategorija. Relacije se događaju u „uslovima mogućnosti“, dakle, u dimenziji spoznaje o postojanju „uslova“ u kojima se relacije ostvaruju i „mogu biti regulisane“. U ovom kontekstu, mora se istaći da relacija postoji „zato što se pojavila i neka druga“, odnosno da postoji njihov uzročno-posljedični odnos. Međutim, na drugoj strani, treba istaći da mogu postojati i posebni elementi „katalizatori“, odnosno stvaranje „forme višeg stepena“ između relacija, a kako to Marks definiše kroz „teoriju forme“. Bazno stajalište teorije sistema, iako je teško teorijski odbranljivo i tačno utemeljeno, jeste da „količina relacija“ između elemenata sistema, određuju, prvo „osnov konstituisanja“, formiranja sistema, te da se razvojem „kvantiteta, količine relacija“ sistem dobija karakteristiku „regulisanja“. Na ovaj način se, u suštini, iskazuje korelacija u odnosu „količine relacija“ i „kompleksnosti sistema“. Sistemi sa „manjom količinom relacija“ su manje kompleksni. Na drugoj strani, sistemi sa dimenzijom „uvećanja količine relacija“ poprimaju dimenziju uvećanja nivoa kompleksnosti (Luman, 2001: 60–63).

6. DAVANJE SVOJSTAVA SISTEMU

Karakteristika sistema je da po pitanju izvršavanja nekog zadatka, mora imati upravljačku funkciju, preko koga se ti zadaci mogu ostvariti. Znači, sistem mora imati i odgovarajuća sredstva ili načine, odnosno „izvršne organe“ (ljudi tako poseduju ruke i noge), a druga karakteristika, odnosno svojstvo je da moraju imati „*en rapport*“ sa spoljnim svijetom. Ovo se ostvaruje preko čulnih organa, kod mehaničkih sistema, naprimjer, preko fotoelektrične ćelije ili termometara. Funkcija ovih izvršnih organa je da omoguće „izvršavanje“ i „vode računa“ o izvršavanju a ne samo da obavještavaju o „postojećim okolnostima“ u spoljnjem svijetu, okruženju. Zbog toga, moraju postojati „centralni organi“ za „donošenje odluka“. Ovo se odnosi za bilo koji oblik ponašanja, nivoa sistema, posebno za složenije ponašanje, složenije sisteme. Ovi centralni organi „određuju“ šta će mašina ili ljudski organizam uraditi na osnovu „infor-

macija“ koje prima i koje pamti mašina „memorijom sličnoj živim organizmima“ a čovjek sopstvenom memorijom (Viner, 1964: 49–50).

Svaki sistem se sveobuhvatno može sagledati kroz elemente, strukturu, dijelove, unutrašnje veze, svojstva, procese, granice, okruženje, funkcije i ciljeve.

Pojam „elementa“ je od davnina zanimao filozofsku misao i sama teorija o elementima nastaje, kao jedno od „najuticajnijih otkrića“ u istoriji nauke. Ovo dostignuće, dostigao je još Empedokle, koji je pošao od jednog osnovnog principa, a to je „razumijevanje prirode“ samog elementa. Naime, Empedokle je prirodu elementa, sva svođenja svih oblika prividnih nastajanja, promjena i propadanja, skupa sa određenim i promjenjivim svojstvima onoga što je opaženo, sveo, uopštio, putem ograničenog broja entiteta „koji imaju odlike nepromjenjivosti i trajnosti“. Na određeni način, Empedokle je nastavio rad i zaključke svog prethodnika Parmenida, koji je ustvrdio „da ne mogu istovremeno postojati apsolutno rođenje i smrt“. Ovo bazira na postavci da „istodobnost“ logički odbacuje „vremensko nepostojanje“. Blisko tumačenje Parmedinovog pristupa, objašnjava Anaksagorin fragment: „Nemoguće je postojati iz onoga što nije, niti se zbilom ni čulo da ono što jeste propade sasvim“. Znači, Parmenid je poricao „odgovarajuće prostorno nepostojanje“, a Empedokle je to „definirao“ kao „prazninom, ono prazno ili kenon“. Takođe, iz sličnih logičkih razloga, odbio je da „prihvati da nešto“ može da deli „neprekidnost i homogenost bića“. Na osnovu Parmenidovog „puta mnijenja“, Empedokle je „razvio shvatanje o minimalnom broju elemenata, sa stalnim i nepromijenjenim svojstvima, koji su kadri da objasne svijet mnoštva i raznovrsnosti, preko svoje srazmjere i rasporeda u jedinjenjima“. U samom početku, on je izbjegavao da odredi broj elemenata, već je to (u broju četiri, a što odgovara vatri, vazduhu, zemlji i vodi) iskazao sa izvodima iz Anaksagorine filozofije. Kao pjesnik se izrazio sa: „Četiri najpre počuj, postoje korijena svega: blistavi Zevs, životvorna Hera i Aidonej, Nestis što suzama svojim za smrtnu napaja vrelo“ (Tejlor, 2007: 186–187). Dubina razmišljanja su, prema tumačenjima imala dublje korijene, i u nauci je ostao upamćen Empedoklov izraz-rizomate (korijeni), sa kojim je on „objedinio“ svoja četiri osnovna elementa, zemlju, vazduh, vatru i vodu.

Možda je Empedokle imao na umu Homersku podjelu svijeta, koja je nebo dodelila Zevsu, more Posejdonu, podzemni svet Hadu, a Zemlju ostavila zajedničku svima, da bi zatim tu podjelu prilagodio dvama parovima muškog i ženskog principa-jednom višem (Zevs kao vatra i Hera kao vazduh), te jednom nižem (Aidonej kao zemlja i Nestis kao voda). Četiri je bio ekonomičan, minimalan broj, čijem izboru ide u prilog značaj koje su suprotnosti toplo/hladno, suvo/vlažno imale za starije Milećane, kao i to što su to četiri različita temeljna načela: vazduha (Anaksimenes), vatre (Heraklit), vode (koje se pripisuje Talesu) i opšte tradicije, prema kojoj je Zemlja majka svega. Skup od četiri-što je prvi kvadratni broj, koji je kod Pitagore jače povezan sa pravdom-takođe je dopuštao uzajamnu djeelatnost unutar jedne uravnotežene strukture. Empedokle je u konačnom sačinio „dalekosežni zaključak” i suprostavio je svoju teoriju Anaksagorinoj teoriji „o beskonačnoj djeljivosti jedinjenja”. Svoju teoriju, poimanja elemenata tumači identično Aristotelovom izrazu kao „djeljive, ali koji nikad neće biti podjeljeni”. Na, ovaj način Empedokle je definisao da „sve žive i nežive oblike treba razumjeti kao određene rasporede u različitim razmjerama malog broja nepromenljivih, kvalitativno različitih elemenata”. Ovakva definicija postala je osnovom za dalja filozofska i druga istraživanja antičkog perioda ali i dalje u srednjem veku, kao i savremenog doba. Postavile su se na ovaj način i osnovne „hipoteze” savremenih nauka (Tejlor, 2007: 186–189).

Veze između elemenata, kao i struktura u koju su elementi uvezani, takođe se već kao pojmovi spoznani u davnim, čuvenim antičkim radovima, fragmentima Empedokla i Aristotela. Aristotel je, baveći se Empedoklom „pohvalio njegova” uviđanja da „karakter nekoj stvari” ne daju toliko elementi od kojih je načinjena, već „logos ili srazmjera njihove kombinacije”. Ovo će postati daljom osnovom za Aristotelovo učenje koje će postati poznato kao „formalni uzrok”. Značaj koji Aristotel pripisuje Empedoklu je u činjenici „iskazivanja spone između elemenata, ali ne kao dodatni sastojak, već kao inherentno sadržano u njihovoj privlačnosti kada se spoje u ispravnoj formuli”. Opisujući svijet na zemlji, Empedokle je uočavao „strukture drveća, biljaka i voća, pa do raspona životinjskih vrsta”, kao i „oklopa”, koji je „struktura morske kornjače”. Ovim putem, Empedokle je donekle iskazao svijest o biološkoj „analogi-

ji i homologiji”, između „biljnih i životinjskih struktura”. Isto tako, uočio je i „proces”, koji se na određen način mogu „dovesti u vezu”. Prema njemu, „čini se da se iste promjene, sepsis, odvija u „tečnostima”, te da od „vode pravi vino, mlijeka jogurt...”. U suštini, svojim razmišljanjem o svijetu i oblicima života Empedokle je oučio „zajedničku funkciju pokrivanja i zaštite”, koja se „ukršta u oblicima života i različitim elementima, kako bi spojila ljude i biljke na kopnu, ptice u vazduhu a ribe u vodi”. Empedokle je takođe bio preteča Aristotelovog „petog elementa, *quinta essential*”, odnosno „onom koji vječno okružuje kosmos”. Onome kome je „srodna ljudska psyche” (Tejlor, 2007: 195–197).

Pitanjima „granice”, bavio se još Parmenid, u odnosu na dilemu „stvarnosti ili onoga što jeste” i „iz čega” ono nastaje, kao i drugih dilema. Parmenid u svojim iskazima „granicu” opisuje kao „stegu stvarnosti”, jer njegov pristup „potrebi za potpunosti” predstavlja logičku stegu. Postavljaju se i dileme „prostornih i vremenskih” svojstava, jer „riječ granica” sama po sebi ne iskazuje suštinu, a „jasniju” definiciju granice i ograničenja dao je Filolaj i „pitagorejci”. Filolaj je svoju polaznu tačku imao u „gnosis”, što bi značilo „svakodnevno spoznajno uviđanje pojedinačnih stvari”. Ovo uviđanje je zasnovano na „saznajnom i iskustvenom”, te su na ovaj način pojedinačne stvari „mjerljive i brojive” i, posljedično moraju biti „odvojene od svega drugog jednom oštrom, određenom granicom”. Sam Filolaj, ističe da granica može biti vremenska i prostorna, a o tome, koje je vrste, i sam predmet će imati „mjerljivu veličinu, zapreminu ili vremensko trajanje”. Tako „saznajni skup predmeta” mora imati svoju identifikaciju, „imati broj” ili „biti prepoznatljiv” kao jedan predmet a ne „mnoštvo”. Dio „onoga što jeste mora biti jedinka”, a isto tumači i Parmenid, da „mora imati granicu”. Znači, još Filolaj sa svojim razmišljanjima dovodi do „logičkog razdvajanja sadržaja univerzuma” na dvije kategorije. Prva „ona što ograničava” i druga „ono ograničeno”. Filolaj je vođen matematikom u smjeru Aristotelove „forme i materije, te po takvom tumačenju bilo kakva „tvar” od koje je neka „pojedinačnost načinjena” nije „ograničena” sama po sebi, već mora „postojati i granica” jer bi u suprotnosti „ta pojedinačnost” mogla postojati u bilo kojim veličini. Filolaj nije mogao dati detaljnije objašnjenje šta bi „dalje taj sklop uključivao”, jer je smatrao da to nadilazi ljudsko saznanje. Isto tako, po

pitanju kosmosa, Filolaj ističe da je i on „sklopljen” od „strukture” koja je sklopljena sa „sadržajima koji su ograničeni i koji nisu ograničeni”. Njegov pristup je „blizak” Aristotelovom shvatanju „takozvanih pitagorejaca”, koji je tvrdio da su neki od njih, sačinili „dve kolone parova, suprotnosti, u kojima su nalazili ograničeno/neograničeno, parno/nepararno, jedno/mnoštvo, desno/levo, muško/žensko (Tejlor, 2007: 151–171).

Iz navedene elaboracije, kao i spomenute neke od teoretskih komparacija, po pitanju pojma sistema, očigledno je da je veliki broj autora, sa različitih aspekata, istorijskog konteksta i drugih osobenosti, ne samo pojmovno određivao sistem, nego i klasifikovao njegova bitna obeležja. Imajući u vidu već iznesena istorijska poimanja i određenja sistema, Deželjin ga definiše kao “skup međusobno svrsishodno povezanih I međuuticajnih elemenata, stvari, pojava I odnosa- u njihovom kretanju I promenljivosti u prirodi, tehnici I društvu I otvorenosti prema svojoj okolini, skupu koji se istodobno karakteriše određenim ciljevima koji ga povezuju u celini sa povratnim vezama pomoću kojih se on upravlja I samoupravlja.” Takodje, prema njemu, nema sumnje da postoji jedan jedini sistem-univerzum. Međutim, ako se tako univerzalni sistem podeli na njegove sastavne dijelove i ako ga se posmatra apsolutno ili relativno otvorenim prema svojoj okolini (okruženju), onda se i ti dijelovi mogu smatrati sistemom, jer su u objektivnoj međuzavisnosti i interaktivnosti s okolinom, a u krajnjoj liniji i sa sistemom univerzumom. Određena otvorenost ne može se apsolutno poreći ni tehničkim sistemima (Deželjin, 1987: 68).

7. DRŽAVA KAO ORGANIZACIJSKI SISTEM

Država i državna organizacija, bile su predmet starogrčke filozofije i učenja, koja su potom evoluirala ka savremenim oblicima organizacije države i državne uprave. Još je Pirej, u skladu sa „Aristotelovom Politikom, zamislio jednu državu“. Ta država bi „imala deset hiljada ljudi“, bila bi podjeljena na tri grupe, staleža „zanatlije, zemljoradnike i ratnike“. Isto tako, zemlja bi bila podeljena na tri dela „božanski, državni i privatni“. Hipodam je dalje, razmišljao o potrebi postojanja „tri vrste zakona, pošto se sporovi „pred sudovima“ vode uglavnom zbog „uvrede,

oštećenja ili ubistva“, te je imao namjeru da uvede „vrhovni sud“, čija bi uloga bila da preuzme one predmete „što nisu dobro presuđeni“. Izrazio je svoju „sumnju“ u ispravnost postupka odlučivanja u suđenju i po pitanju njegove pravičnosti. Takođe, je smatrao da je potrebno donijeti „poseban zakon“ kojim bi se davale nagrade „počasti“, za ljude koji „otkriju“ nešto, što bi bilo korisno za državu, kao i da se obezbijedi „izdržavanje“ djece „građana“ koji su poginuli u ratu. Činovništvo i činovnici su prema njemu bili u nadležnosti „naroda“ i trebali bi da se bave „javnim poslovima, a takođe i o strancima i udovicama“. Ovakav idealni model države je bio „obrazac“ političke filozofije starih Grka. Perikle je promišljajući o „atinskoj demokratiji“ koja je već postojala, dodao esencijalni deo, potrebu „mogućnosti nesmetanog razvoja ličnosti i privatne inicijative“ i na neki način dao „naznake liberalizma“ u pristupu državnim pitanjima. Periklovi stavovi su dalje, vjerovatno, uticali na Hipodamov stav o zakonodavstvu. Naime, po njemu, zakonodavstvo u „idelanoj državi“ treba da bude ograničeno na zaštitu individualnih prava i interesa. Isto tako, i on ima „reformatorski pristup“, prvenstveno sa stavom o potrebi ustanovljavanja „apelacionog suda“, kao najviše sudske instance, sastavljene od „iskusnih i starijih ljudi“, koji bi imao ulogu da otklanja nepravedne odluke donesene od postojećih „narodnih sudova“. Njegovi kritičari, Aristotel sa jedne strane, osporavao ga je u smislu „da govori samo o radnicima, zanatlijama i ratnicima“, kao o tri staleža u državi, ali da je „zaboravio“ robove koje uopšte ne pominje. Bjednije je naneti nepravdu nekom nesrećniku, nego nekome ko je srećan. Narod može imati vrijednost samo tamo gde i zakoni imaju vrijednost. Nepravda nastaje kada se jednaki tretiraju nejednako i kad se nejednaki tretiraju jednako. Srećna je ona država u kojoj svi građani imaju umjereno i dovoljno vlasništvo (Aristotel, 2007: 5–10).

Ovde dolazi do izražaja i „tadašnje“ preovlađujuće filozofsko mišljenje da se ovaj stalež, nije smatrao „elementom državne organizacije“. Takođe, njegova kritika ide i u pravcu Hipodamove težnje da u „državnu vlast“, bude pozvan „cijeli narod“, kao i po tome kakav bi odnos bio između zemljoradnika i ratnika. Ako bi ratnici dobili zemlju na obrađivanje, te je obrađivali, onda bi nestali zemljoradnici, a ako bi zemljoradnici to činili za ratnike, na taj način bi postali njihovi robovi. No obzirom

da nije ostalo pisanih zapisa ovog poznatog „miletskog arhitekta“ ostaje određena „rezerva“ o samoj „originalnosti“ Platonovih „političko-filozofskih ideja o idealnoj državi“. Novina koju je Hipodam uveo je „praksa“ da se pokušaju izbjeći „pogreške“ tadašnjih narodnih sudova, a i sam Platon je u „svom drugom velikom političkom delu Leg. VI 767“, u suštini svoju filozofsko-političku misao uskladio sa Hipodamovim stavovima i „prihvatio“ potrebu ustanovljavanja apelacionog suda, koga je ugradio u „sistem razgranate sudske mreže svoje druge najbolje države“. Između Hipodamove i Platonove države ima uistinu i velikih razlika-kod Platona je naime, predviđen samo jedan stalež koji se bavi proizvodnjom i ovaj je potpuno isključen iz političkog života, ali u onom smislu koji je gore pomenut, konture Platonovog učenja obeležene su, ipak, već kod Hipodama (Đurić, 2009: 72–81).

8. STRATEŠKO UPRAVLJANJE KAO OSNOVA FUNKCIONISANJA SISTEMA-ORGANIZACIJE

Strateško upravljanje u organizaciji je usmjereno na uspostavljanje optimalnog odnosa u funkcionisanju (egzistenciji) organizacije, ali i interakciji sa okruženjem. Odnos sa okruženjem je posebno značajan sa aspekta konstantnih i velikih promjena, koje su često nepredvidive. Iz tog razloga osnovni zadatak strateškog upravljanja u organizaciji se svodi na obezbjeđivanje njenog optimalnog reagovanja na sve navedene izazove, kao unutar organizacije, tako i u njenom neposrednom ili širem okruženju.

Važan segment strateškog upravljanja predstavlja upravljanje ljudskim resursima, čiji se osnovni zadatak svodi na permanentno obezbjeđivanje optimalnog funkcionisanja organizacije.

Vrijeme u kome živimo, pored ostalog, karakterišu i značajnije promjene u shvatanju kapitala i uopšte vrijednosti, kao produkta funkcionisanja organizacije sa aspekta stvaranja materijalnih dobara i vršenja usluga različitog sadržaja. Ljudi, postaju najznačajniji kapital, njihova osposobljenost za rad, radne vrijednosti, te motivacija, u krajnjem zadovoljstvo u vršenju rada, postaje glavni atribut vrijednosti i konkurentske sposobnosti organizacije. Najuspješnije svjetske kompanije svoj poslovni

uspjeh u velikoj meri temelje na dobro koncipiranoj i uspješno sprovedenoj strategiji pribavljanja, razvoja i angažovanja ljudskih resursa. Iz tog razloga strateško upravljanje ljudskim resursima postaje integralni deo poslovne i razvojne strategije organizacije.

Ovo se objašnjava sa izuzetnim značenjem koji se pridaje ljudima u postizanju ciljeva organizacije, i uopšte uspješnosti funkcionisanja organizacije u složenim uslovima.

Stoga se može zaključiti da su pitanja upravljanja ljudskim resursima od strateške važnosti za organizaciju i da se na cjelokupan sistem upravljanja radom i razvojem zaposlenih u organizaciji u velikoj meri utiče putem odluka strateškog karaktera.

Turbulentne promjene u uslovima poslovanja skoro svih organizacija, na koje pored ekonomskih činilaca veliki uticaj ima razvoj tehnologija i nastajanje novih i inoviranih sredstava rada, stavljaju menadžment organizacija pred nove izazove. Od njih se očekuje ne samo da obezbjede opstanak organizacije, već da kreiraju puteve njenog dugoročnog razvoja na temelju uspješnog poslovanja. Iz tog razloga područje strategijskog menadžmenta konstantno dobija na značaju. Pošto su ključni nosioci razvoja organizacije njeni ljudski resursi, neophodno je da se njihov razvoj zasniva na dobro koncipiranoj strategiji. Samo koncipiranje dobre strategije u ovom segmentu nije uvek garancija za ostvarivanje željenih efekata. Zato je potrebno da se pored obezbjeđivanja adekvatnog radnog i stvaralačkog potencijala zaposlenih, konstantno podiže nivo kvaliteta u obavljanju niza procesa u oblasti menadžmenta ljudskih resursa. Većina tih procesa je u funkciji podizanja, očuvanja i korišćenja tog potencijala. Ostvarivanje navedenih ciljeva, koji su po svom sadržaju i domašaju, od strateškog značaja za organizaciju implicira i potrebu za isticanjem u pravi plan strateške komponente upravljanja ljudskim resursima, koja je nedovoljno ugrađena u praksu domaćih organizacija.

9. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Postoji jasna određenost u poimanju sistema i evoluciji u njegovom posmatranju. Po osnovu prvobitnih razmišljanja o sistemu iz perioda antike, postupno se dolazi do sistematizacije u pristupima ka ovom fenome-

menu. Oučavaju se značajne karakteristike sistema, odrednice, svojstva, ali i sama struktura, kao i dinamizam u funkcionisanju sistema. Iz razloga tehnološke revolucije i akceleracije u ovoj oblasti, nužno se nameće redukcija i apstrahovanje u posmatranju ovako obimne i kompleksne materije. Upravo ovaj pristup daje „novu dimenziju, univerzalnost kako u posmatranju i izučavanju sistema, no još više u njegovoj instrumentalizaciji, u širokim i može se reći nepreglednim poljima. Naše razmišljanje ide u smislu da se njegova opšta dimenzija može primjeniti na svaku organizaciju. Tako i državu, koju posmatramo kao organizaciju. Na ovaj način državu možemo putem sistemskog pristupa posmatrati i djelovati ka takvoj organizaciju u cilju optimizacije njenog funkcionisanja. Upravlјivost i optimizacija funkcionisanja svake organizacije jeste ba-zično svojstvo, krajnja svrha u primjeni sistemskog znanja, odnosno instrumentalizacije nauke o sistemima. Upravlјanje i ljudski faktor, u ovom tehnološkom i civilizacijskom trenutku razvoja čovječanstva ima ključnu, upravnu a sigurno i najbitnije, kontrolnu funkciju u funkcionisanju organizacije. Država, kao jedan od najsmislenijih oblika ljudskog organizovanja treba koristiti sve benefite ovako naučnog, sistemskog pristupa. U budućnosti će sigurno biti potrebe za daljom optimizacijom ljudskog i vještačkog faktora u upravlјanju i optimizaciji rada države ali i svakog organizacijskog oblika- bilo kog sistema. Stoga „opštost” i značaj našeg pristupa ostaju aktuelni u novim izazovnim vremenima za nauku ali i čovječanstvo.

LITERATURA

1. Aristotel, (2007). *Misli nad mislima, antologija*. Beograd: Alba Greaca Book.
2. Bertalanffy, L. (2009). *General System Theory-Foundations, Development, Applications*. New York: George Braziller.
3. Viner, N. (1964) Kibernetika i društvo - Ljudska upotreba ljudskih bića. Beograd: Nolit.
4. Đurić, M. (2009). *Iz istorije antičke filozofije, Službeni glasnik*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
5. Deželjin, J. (1987). *Teorija sistema i informatizacija privrede i društva*. Zagreb: Narodne novine.
6. Luman, N. (2001). *Društveni sistemi, Osnovi opšte teorije*. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
7. Marković, M. (1994). *Filozofski osnovi nauke, Izabrana dela, Prvi Tom*. BIGZ, GENEZ-S Štampa, Prosveta, CKZ: Beograd.
8. Vujaklija, M. (1980). *Leksikon stranih reči i izraza*. Beograd: Prosveta.
9. Tejlor, K. K.V. (2007). *Od Početka do Platona, Istorija filozofije, TOM I*. Beograd: Plato.

Rad primljen: 15.12.2023.

Rad odobren: 15. 7. 2024.